

Az elbírálás előtti megfontolások a kérdőasztrológiában 3.

Szerző Osthane
2008. December 28.
Utolsó frissítés 2008. December 28.

Mindeddig már elég sokat foglalkoztunk a radikalitás központi kérdésével; viszont az is feltűnhetett az olvasónak, hogy fontosság ide vagy oda, a hétköznapi 'megalapozott' kifejezéssel fordítottam a latin radicalis jelzőt. Ha ugyanis a jelző és szócsaládjá előfordulási helyeit keressük Bonatti szövegében, rá kell döbbernünk, hogy egyáltalán nem egy kanonikus szakkifejezéssel állunk szemben.

A radicalis melléknév és a radix szó, amelyből származik, és amelynek jelentése 'gyökér, alap', a mű számtalan helyén előfordul, mégpedig többféle értelemben. Például az egyik fejezet a De radice electionum, avagy Az időválasztások alapjáról címet viseli (III 1, 3), és a szövegből kiderül, hogy az időválasztások vagy elekcíók alapját azon tényezők összessége adja, amelyeket alkalmaznunk kell, vagyis amely tényezők kedvező állapota adhat zöld jelzést kezdeményeinkhez. Másfelől, az életadó, arabos nevén híládzs kapcsán Bonatti több alkalommal is megemlíti, hogy ezt a bolygót az "élet alapjának" (radix vitae) nevezik. Harmadrészt, 'születési képlet' értelemben gyakran találjuk a "születés alapja" (radix nativitatis) kifejezést. Ez utóbbi használat egyáltalán nem véletlen: Bonatti akkor él ezzel a kifejezéssel, amikor a születéseket szembe akarja állítani más képletekkel, így kérdésekkel, leginkább viszont a szoláris revolúció néven ismert éves visszatérésekkel. (Innen ered a modern, kissé pontatlan használat 'születési képlet' értelemben.) Ezenkívül még egy előfordulást észlelhetünk: amikor arról van szó, miképpen függenek össze az időválasztások a születésekkel és kérdésekkel.

Bonatti az időválasztások kapcsán többször is megjegyzi, hogy megbízható időválasztásokat csak születésekre lehet építeni – ezért is indokolt az 'alap' kifejezés –; ennek hiányában viszont szükséges lehet egy olyan kérdés, amely eleve kedvező jövőt biztosít egy kezdeményezésnek. Ha ezzel sem rendelkezünk, a kezdemény a levegőben fog lógni, és nem reménykedhetünk átütő sikerben.

Mindezen megfontolások végső soron a már említett Szahltól származnak, mondanivalójuk pedig roppant egyszerű: a sikeres időválasztást mindig valamihez kötni kell, különben nem szavatolható, hogy a szóbanforgó kezdeményező számára biztosítani a kedvező kimenetelt. Ehhez kell tehát egy alap: a születés mindenképpen ilyen, hiszen prognosztikus segédképletekhez, így a görögül antigennészisz 'születés-helyettesítő' néven ismert éves visszatéréshez is ez adja a kiindulópontot. A másik lehetőség az alkalmi kérdés: ám ennél egyáltalán nem biztos, hogy alapul használható, ha saját maga sem megalapozott. Itt köszön vissza hát a radikalitás: a megalapozatlan, eltökélt és tiszta szándékot nélkülöző kérdés olyan, mint a megalapozatlan kezdemény – jobb híján megteszi, de ne nagyon támaszkodjunk rá.

Ezen a ponton magunk mögött hagyhatjuk Bonattit, és feltehetjük a kérdést: vajon mindenképpen szükséges a megalapozottsághoz ragaszkodnunk, amikor bírálatot készítünk? A válaszom egyértelmű nem. Ha átgondoljuk az eddig vizsgáltakat, egyértelmű, hogy Bonatti maga is így válaszolt volna; megfontolásai nem mások, mint hasznos tanácsok ahhoz, hogy tudjuk, hányadán is állunk a kérdezővel és kérdésével. Másrészt hivatkozhatok arra is, hogy Bonatti korában a kérdőasztrológia már több mint ötszáz éve használatban volt, elődei mégsem tartották fontosnak, hogy technikai jellegű kizáró tényezőket fogalmazzanak meg – a már idézettekén kívül.

Legfőbb ideje tehát, hogy a korábbi asztrológusok véleményét is bevonjuk vizsgálódásaink körébe. Ehhez viszont először körsétát kell tennünk a kérdőasztrológia eseménydús történetében, amely révén megismerkedhetünk a felfogás változásával és választ kaphatunk néhány égető kérdésre.

Egészen valamikor időszámításunk kezdetéig kell visszamennünk, amikor alexandriai Szerapión műveiben megjelenik egy új asztrológiai ágazat, a katarkhé, vagyis a kezdemények elbírálásáról szóló kezdeményező asztrológia. Szerapión művének ugyan csak hat fejezetét ismerjük, azt is a 14. század végi Eleftheriosz Zevelinosz által "Palkhosz" álnéven publikált, átdolgozásokkal és helytelen azonosításokkal terhelt gyűjteményből, annyi azonban bizonyos, hogy a kezdeményező asztrológiai ágazat különböző cselekvések kezdeteivel foglalkozott: a már elkezdettek esetében azok kimenetelét igyekezett megmutatni, a tervezettekénél pedig lehetőséget adott egy alkalmas idő kiválasztására. Illusztrációként álljon itt Szerapión bevezetője ("Palkhosz" 19):

Minden kezdemény esetében, amely már rendelkezik kezdettel, és amely még kezdete előtt áll, először együttesen meg kell vizsgálni, hogy a körüljáró és a végrehajtó, valamint a kezdemény idejének ura milyen területen található. Ha ugyanis a

sarkaiban tartózkodnak annak a kezdeménynek, amely az ügyre vonatkozott vagy amelyet terveznek, az gyorsan teljesül.

A fenti részlet némi magyarázatot igényel. A kezdemény (katarkhé) maga az ügylet, amelyet valaki végrehajtani szándékozott vagy szándékozik. Ennek a kezdete (arkhé) a kezdési időpont, amelyről Szerapión külön nem ír. Nyilvánvaló, hogy kétfajta kezdemény létezik: a már megkezdett esetében a kimenetelre következtethetünk, a még meg nem kezdett pedig lehetőséget ad arra, hogy egy alkalmas időpontra várakozzunk. A kétféle megközelítés: az "időből kimenetelt" később mint eseményasztrológia, a "kívánt kimenetelhez időt" pedig mint időválasztó asztrológia vagy elekcio ismeretes.

A részlet érdekessége egyébként éppen a tényezők felsorolásában áll: a körüljáró (poleuón) az adott nap, a végrehajtó (diepón) pedig az adott óra bolygóura, végül az idő ura nem más, mint az időmeghatározó ura, amelyre Szerapión az archaikus óra szót használja a hóroszkoposz helyett. Ez azt bizonyítja, hogy az időmeghatározó mellett az óra (és a nap) bolygóura már igen korán helyet kapott a kezdeményező asztrológiában. A "körüljáró" és "végrehajtó" kifejezések használata pedig valószínűleg olyan értelemben áll, ahogyan az adószedőre értették, aki körüljárta a várost és hatósági emberei segítségével beszédte az adót.

A kezdeményező asztrológia legkorábbi kiterjedt feldolgozása Dórotheosz nevéhez fűződik, aki az 1. század második felében egy egész könyvet szentelt a témának. Ennek arab fordítása-átdolgozása és a Héphasztión által készített feldolgozás nyomán világos képet kaphatunk arról, milyen ügyekkel is foglalkoztak a kezdeményező asztrológia technikának használata során: építkezés, pénzügyletek, levelezés, párkapcsolat, társulások, utazás, vásárlás, betegeskedés, elveszett vagy ellopott javak, szökött rabszolgák és hasonlóak.

A kezdeményező asztrológia aztán a születési ágazattal együtt az 1–2. században átkerült Indiába is, ahol még a 2. században több új felhasználási mód jelent meg. Ezek egyike a kérdések tudománya (prasnadzsnyána), amely a legkorábbi feldolgozását, a Javanadzsátaka vagyis Görög asztrológia címet viselő értekezést tekintve elsőként olyan témákat tárgyalt, mint az ismeretlen születési idő megállapítása (nasztadzsátaka), az elveszett vagy ellopott javak, betegség és halál, születendő vagy már megszületett, de nem látott gyermek neme, ételek minősége, alvás és álom, valamint az ügyfél érdeklődésének tárgyát képező dolog vagy személy neve. Ezek mellett azonban a legfontosabb az ügyfél gondolatainak kifürkészése, valamint az elgondolt ügy jövőjének előrejelzése volt. Feltehető, hogy ez az új technika kettős célt szolgált: egyrészt munkát lehetett azzal megspórolni, hogy az asztrológus csak az ügyfelet érdeklő területet vizsgálta születési asztrológiai módszerekkel, másrészt pedig sokszor ez önmagában is elég volt, így egyáltalán nem kellett a születéssel bajlódni.

Fokozatosan ebből a szándékasztrológiából alakult ki a kérdőasztrológia műfaja a 2. és 9. század között. A pontos menete egyelőre nem tisztázott, mivel Indiában a kettő voltaképpen sohasem vált el egymástól, ez csak nyugaton történt meg a 9. századot követően. Mégis ki kell emelni, hogy két különböző megközelítésről van szó: a szándékasztrológia az ügyfél által elgondolt ügyeket vizsgálja, a kérdőasztrológia pedig egy elhangzott kérdésbe foglalt ügyet.

Úgy tűnik, hogy az első szerző, aki a szándékasztrológiát bővebben kifejtette, a 6. század utolsó harmadában élt Prithujasz, a nagy asztrológus, Varáhamihira fia volt, aki a Satpancsásiká ("Ötvenhatodik") vagy Prasnamahódadhi (A kérdések óceánja) címet viselő művében nagyrészt kidolgozta a vizsgálati módszereket. Mivel apjától bizonyosan merített, lehet, hogy Prithujasz munkáját is ismerte perzsa fordításban az az edesszai Theophilosz, aki a 765 körül írt Peri katarkhón diaphorón (Különbőféle kezdemények) címet viselő terjedelmes művében először ír szándékasztrológiai technikákról. Sajnos Theophilosz műve kiadatlan, így nem lehet eldönteni, hogy vajon kérdőasztrológia szerepel-e már nála, mert bár a görög eróteszisz 'kérdés' szót használja a szanszkrit prasna értelemben, a tárgyalásmód szándékasztrológiainak tűnik.

Theophilosz közeli kapcsolatban állt Másáalláhhall, aki legalább négy művet írt a szándék- és kérdőasztrológiáról. Ezekből arab, görög és latin nyelvű töredékek maradtak fenn: közöttük a latin De receptione planetarum vagyis A bolygók fogadása címet viselő, 795 körül íródott munka egyértelműen kérdőasztrológiai, míg más töredékek szándékasztrológiai jellegűek. Az általa tárgyalt alkalmi kérdések a betegség és gyógyulás, illetve a vagyon, örökség és hivatal megszerzését fedik le, ebből pedig arra következtethetünk, hogy a szándékasztrológia kérdőasztrológiává való átdolgozása még nem zárult le. Ezt a munkát – talán a Másáalláhhhoz hasonló kérdőasztrológiával foglalkozó Omar at-Tabarira is támaszkodva – Szahl ibn Bisr végezte el 825 körül, aki Theophilosz említett munkájának beosztását figyelembe véve a tizenkét terület alapján rendezte el az alkalmi kérdéseket.

Szähl kérdőasztrológiája mérföldkönek számít, hiszen egyrészt innentől kezdve az araboknál a szándékasztrológiát szinte teljesen kiszorítja a kérdőasztrológia, másrészt pedig a későbbi szerzők, mint al-Haiját, al-Kindi, al-Kaszráni, Abu-

Maasar, asz-Szaimari, al-Bírúni, ar-Ridzsál, al-Fáriszi és mások számára – nem is beszélve azokról, akik olyan népszerű szerzők, mint Hermész, Ptolemaiosz és Dórotheosz neve alatt adják ki műveiket – Szahl marad az etalon. A kérdőasztrológia azután perzsa közvetítéssel visszajut Indiába, mint azt a 10. század végén működő, Bhattótpala néven is ismert asztrológus, Utpala művei és kommentárjai alapján láthatjuk.

A következő lépésben tehát Szahl kérdőasztrológiai elveit vizsgáljuk a Kitáb al-ahkám alá-n-niszba al-falakíja, vagyis Bírálatok az égi konstelláció szerint címet viselő munka hozzáférhető fordításai segítségével.